

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

F. Stejneger del. H. Seaman lith.

© ABetzels Verlag

Wm. Barrenstein & Co. lith. Eng.

RUGAARD
i Jylland.

RUGAARD

i Jylland.

Denne Gaard ligger i een af de bedligste Egne i Danmark. Udsigten fra Binduerne over en blaat, svømmrandset Indsø — der er indesluttet af Søov paa de tvende Sider og paa den tredie blot ved en smal Landstrimmel skilt fra det storartede Kattegat med sin stedse foranderlige Character, — er skønnere end jeg har truffen den paa nogen anden Gaard i Danmark, end ikke Tirsbæk og Rosenovd undtagne, skjøndt disses Omegn er mere storartet. Rugaard ligger i Rosmus Sogn Sønder Herred i Randers Amt, omtrent midt imellem Grenaa og Ebeltoft; den bestaaer af en toetages grundmuret Hovedbygning af Gamle røde Steen, for hver Ende forsynet med et Taarn af samme Høide som Taget, men tidligere een Etage høiere, som Muren og Taget tydeligt vise; foroven gaar lige under Tagstøtten langs begge Husets Sider en Rad Skjehuller til Væser, paa flere Steder afbrudt ved to større Huller til Kanoner: foruden en Rad smaa Binduer, der rimeligviis ogsaa have været Skjehuller. Midt paa Bygningen var tidligere en Port med et nu nedbrudt Porttaarn; istedetfor Taarnet og den tilsmurede Port er nu opført en Frontespice med en høid Portal, hvilket skaber Indtrykket meget, da det ikke svarer til Bygningens Stil, hvorvel det gjør en ret malerisk Virkning paa den røde Muur; Husets Endegable ere forsynede med gamle Forsikringer. Dy til Hovedbygningen stode to smaa eenetages Huse til Køkken og Bryggeri. De tidligere Grave og Volde ere nu ubejvnedede og tildeels benyttede til den smukke og vel vedligeholdte Have. Udsigten er henrivende, og høide Seilere — hyppigt afveerende med et sort Dampskib — passere om Sommeren stedse forbi. Gaarden er opført i Slutningen af det 16de Aarhundrede af Hans Arelsen Arnsfeld, der først anlagde en Herregaard paa dette af Naturen saa begunstige Sted.

I den ældste Tid skal her have ligget en lille Hovedgaard ved Navn Rudaarde, der uden Tvivl tilhørte den ældgamle Slægt Udsøn, som førte

en Klokke i sit Vaaben og synes være den Høddingsslægt, der anførte den danske Colonit, som erobrede Dyrøland eller Egnen om Grenaa, i hvilken den meget tidligt forekommer som største Grundbeier. Biskop Svend i Aarhus, der udmærkede sig i Krigen mod Venderne, hørte til denne Familie og dens Vaaben staaer paa hans Rigsteen; han levede hele Rosmus Sogn med mere Gode beromkring og boede rimeligviis ofte paa Rugaard, hvor en gammel Efterretning giver Anledning til at henlægge følgende Begivenhed. Paa Bostund ved Ebeltoft boede, fortæller der, Kong Valdemar den Stores Halsooster, hvem dette Sted tilhørte. Biskoppen besøgte hende ofte, naar han var i denne Egn, — altsaa paa Rugaard — og der opstod efterhaanden et kærtligt Forhold imellem dem, saa kærtligt, at Biskoppen, der ellers i enhver Henseende var en værdig Mand, siden dybt angrede det Feiltrin, hvortil han havde ladet sig henrive. Da han engang senere kom i stor Havsnød og altsaa var dobbelt tilgjængelig for Angeren, forestillede en Eisterstenfermunt ham, at han i sit Stift burde anlægge et Kloster af denne Orden, hvilket han lovede og formentlig strax i sit Hjerte fattede den Bestutning, isald han slap derfra med Livet, at anvende alt sit Arvegods paa denne forntjenstlige Handling, samt derefter selv at træde ind i Klosteret som Munk for saaledes at affone den Synd, der tyngede paa ham. Han tog sig derfor meget af det i hans Stift netop oprettede Kloster i Sminge, skaffede Brødrene Gode i Beng, hvorhen de maatte flytte, derefter i Kalls og tilsidst i Om ved Rosø, thi først her fandt de et blivende Sted 1172, viste dem mangfoldige Beljæringer og stor Erbødighed, samt overdrog dem endelig 1183 ved sit Testament alt sit Gode i Rosmus og Omegn: sit Løfte, at indtræde i Klosteret, sit han ikke Leilighed til at opfylde, men bøde 1191 før Tilbedelsen dertil beholdtes.

Iølge Biskop Svends Testament erholdt Munkloster saaledes alt hans

RUGAARD

i Jylland.

Gods i Rosmus og Omegn; det bestod af Byerne Rosmus (Rosmose), Atterup (Atterthorp), Drup (Dgethorp), Ennegaarde (Enningrulle), alle i Rosmus Sogn, Hyllested (Hildekatherulle) og Hagelthved, formodentlig Hoed, samt Karleby i Nørre Herred, hvilkens sidste By Klosteret tidligere havde afkøbet til ham; dertil en Fjerdedeel af Kreaturbesætningen paa Godset — de tre Fjerdedele tilhørte formodentlig Bønderne, — og alle hans vilde Vg i Sønder Herred. Om dette Gods bemærker Biskoppen, at det rigtigt var stort, men ikke af betydelig Værd, da det laae saa nær ved Havet og derfor var meget ubsat for Dørfald af Hedninger: en norsk Søværers Grad 3 Mil Nord for Kugaard, Kong Hagens Grav kaldet, viser den Dag i Dag at disse Dørfald ikke altid forbleve uskaffede, thi han faldt i Kampen mod Landbefolkningen tilsligemed en stor Deel af sine Folk. Munkene opførte tæt ved Rosmus Kirke en større Gaard eller saakaldet Grangle, hvis Spor man endnu kan see, hvor de Converser boede, der havde Tilflyt med dette Gods, thi Kugaard har uden Tvivl allerede Biskoppen ladet afbryde, da det ikke omtales i Testamentet: dertimod opstod der efterhaanden ved Svøvens Rydning en By paa 17 Gaarde ved Navn Roue, der maa udledes af Rud 3: Rydning: de to Gaarde bare bestandigt Ravnets Rudgaard, der altsaa har samme Betydning som Byens. Denne Gaard forveksles hyppigt med et andet Rudgaard, Kugaard eller Rygaard, i Nørrer Sogn, Sønderhals Herred, nogle Mile Nordvest for Ørenaa, hvilket ogsaa er ældgammt og hvis første Besidder skal have været en Hedning ved Navn Rani, fra hvem mægtige og berømte Slægter nedstamme: dette sidste Rudgaard er i Tidernes Løb forvandlet til en Bøndeby, medens det første fra en Bøndeby er blevet til en Herregård.

Godset i Rosmus Sogn vilde Omkloster gerne have indrettet til et Birk, hvorfor der 1492 blev taget et Vidne af Sogneemandene, at de meget hellere vilde pleje Minde eller Ret for Abbeden end til deres Herredsting, 1493 et Tingsvidne at Rosmus Sogn var et frit Enemærke og ikke havde givet Tiende eller anden Kætsel noget andetsteds end til Omkloster siden Biskop Svend skændede det dertil og 1495 et Tingsvidne at Jngen har Lod eller Deel i Rosmus Sogn uden Abbeden af Omkloster, som er ret Eier dertil, men det vilde alt ikke hjælpe, thi i hiin Tid var det endnu ikke saa let at erholde en saadan Bevilling, som det senere blev. Ved Reformationen gif Omkloster over i Kronens Besiddelse, hvorved Sagen fik et andet Udseende og 1541 udskrev Kong Christian den Tredie derfor et Brev at Rosmose Sogn maa være et frit Birk til Omkloster og Klosterets Forstandere have det saa frit som andre

Birke her i Danmark. Frederik den Anden forvandlede Klosteret til et kongeligt Slot 1560 og udnævnte den sidste Abbed, Hr. Jens Simonson, samme Aar til Sognepræst i Rosmus; 19 Aar efter bortbyttede han Rosmus Birk for Bisgaard Hovedgaard i Roldinghuus Lehn med 38½ Gaarde, 13 Bol, en øde Jord og 1 Mølle i Jylland og Sjælland — dog mest i Roldinghuus Lehn, hvoraf Kongen var især med at danne en Wildbane — til Hans Arelsen Arnfeld til Palsgaard, der i forrige Hefte er bleven omtalt under Borgaard ligesom tidligere under Palsgaard.

Rosmus Birk udgjorde 1579 ved Regnskiftet 8 Gaarde i Atterup, 2 Gaarde i Ennegaard, 14 Gaarde i Valle, Valle Mølle, 3 Gaarde i Drup, 2 Gaarde i Rosmus ved Kirken, Rouegaard Kofiti, udlagt Hr. Jens Simonson til Præstegaard, samt 16 Gaarde i Roue, hvoraf de to benævnedes Rudgaard, ialt 45 Gaarde og en Mølle, — thi Præstegaarden vedkom ikke mere Birket, — hvilke svarede i Landgilde 24 Mark 12 s. i Penge, 341 Ld. 1 St. 2 Sd. Landgildekorn, Rug og Byg, samt 50 Ld. 3 St. Øjesteribyg. — Da der aldeles ingen Hovedbygning var paa Stedet udlagdes imod Hovedbygning, Humlehøve, Åbildhøve, Fiskeidiger (Fiskebomme) og al anden Hertilgheb, der fandtes ved Bisgaard, 4 Gaarde i Hyllested af Arhuusgaards Gods, hvilke svarede 23 Ld. Korn, Rug og Byg, samt Øjesteri, og endelig, da dette Gods ikke slog til, af Arhuus Capitelsgods 12 Gaarde og 1 Bol i Hyllested, hvilke svarede 24 Mark i Penge, 58 Ld. 2 St. Korn, Rug og Byg, samt Øjesteri; den hele Eiendom bestod altsaa af Rosmus Sogn og endeel af Hyllested By, ialt 61 Gaarde, 1 Bol, 1 Mølle, hvilke svarede 48 Mark 12 s. i Penge, 422 Ld. 3 St. 2 Sd. Korn, Rug og Byg, samt Øjesteri, hvilket for Birkets 45 Gaarde var afløst med 50 Ld. 3 St. Byg; flutteligen kan endnu bemærkes som et Beviis paa Munkenes Dygtighed som Landbrugere og Godsbeskyrere, at Øjesteriet var afløst for hele Birket, og at alle Gaarde i de enkelte Byer vare lignebe, saa at de svarede ligemeget i Afgifter, en Foranstaltning, som først 200 Aar senere blev ret almindelig her i Landet, endskjøndt den letter Regnskabsførelsen saa betydeligt.

Hans Arelsen har rimeligviis strax begyndt paa at udgive Beboerne af Roue By, afbryde den og i det Sted at opføre den Hovedgaardsbbygning, som vi nu see for os: allerede 1589 var Kugaard beboelig; forsaavidt der iblandt Bønderne i Byen fandtes Livsøffere, maatte disse naturligviis anbringes andetsteds, ellers udviskes de formodentlig uden videre, ligesom det endnu seer den Dag i Dag i Skaane. Sognets øvrige Beboere bleve uden al Tvivl forvandt

RUGAARD

i Jylland.

lede til Ugedagstjenere, om ikke strax, — thi dertil havde han vel neppe Ret, da intet findes derom i Sjødet — saa dog efterhaanden, og dette Bytte, der især kom ifrand for at forsøge Kongens Wildbane, — „thend frehø vil haffue indihaglo osh till en fredlagit,“ — blev saaledes til største Ulykke for Bonderne i Birket, hvilket desto værre var Tilfældet med saa mangfoldige af de Mages Møster, Frederik den Anden og Christian den Fjerde foretogte for at samle Krongoblet og skaffe sig en god Wildbane; dog slap til Gjengjæld de Bønder, som kom under Kronen, fri for deres hidtil havte Høveri eller ialt Fald for den største Deel deraf, og den Enes Død er den Andens Brød: at de, som Ulykken traf, bittert klagebe kan Jagen undre sig over, men hvad kunde det komme i Betragtning imod den Fornøielse for Kongen at have en god Wildbane, hvor han mildtdt var den eneste Jagtberettigede? Le roi s'amuse!

Hans Arelsen døde 1611, hans Frue, Anna Marsvin, 1610. Af deres mange Børn arvede den yngste Søn, Mogens Arnsfeld, Rugaard; han var 1641—53 forlehnet med Mariagerkloster, 1653 med Agdesken i Norge, 1654—57 med Halb, 1658—60 med Stivehuus, 1663—71 Stiftamtmand i Viborg og Amtmand over Halsø Amt og døde 1671; hans Frue, Else Bülow, allerede 1635. Deres eneste Søn, Kammerjunker og Jægermester Hans Arnsfeld, og Frue, Helle Urne, døde begge uden Børn for 1684, hvorefter Rugaard tilfaldt Jægermesterens Fætter, Etatsraad Jørgen Arnsfeld, en temmelig berøgtet Person, der har eiet *Vasnas* paa Gammelgaard, Tiele og Rugaard, men sat dem alle overhvir, især ved Herceprocerster, og døde i stor fattigdom. Det var en mørk og sanatisk Tid, da man med blodig Jær forsulgte Herremestere og Troldskjærlinger: iblandt de ivrigste Hercejægere var Etatsraad Arnsfeld, som stavede omkring efter disse Djevlelens Haandlangere med større Jær end nogen Jæger efter Ræve og Hærer. Smededammen uden for Rugaard var det Sted, hvor de Ulykkelige maatte udholde den afgjørende Prøve, hvorefter Starpreteren prøvede sin Kunst paa dem: Isømmede de oven paa, blev de brændte, sank de under, — hvilket næsten aldrig skete, — vare de uslydige, men mangfoldige døde i Hængslet af Pliinsterne eller Følgerne af samme. Alene i Foraaret 1686 havde Jørgen Arnsfeld Starpreteren fra Aarhus, Møster Herman (Høker), tre Gange paa Rugaard, forst strax efter Paaste, da han kastede en Rand paa Blandet, ved Navn Peder Kieri, som de havde grebet samme Dag, „och da svømmede hand som en Gaasde“; imellem Havet og Byggeset kom han atter derud, brændte en Kvinde, ved Navn Oye Kofsd, og piinte samme Dag Peder Kieri samt „Blommens“ Moder, efter

Birketingsbønnen, og Dagen efter atter, uden at de dog besjendte noget; tre Uger efter Pindse blev han igjen hentet derud og brændte Blommens Moder; Blommen var ogsaa en berøgtet Her, som maatte kæde Vaalet i Aarhus. Regjeringen var dog imidlertid bleven saa ophlyst at det den 21de Juli 1686 blev forbudt Herredesfogeder og Birkedommere at exequere nogen Dødsdom i Herceprocerster for Sagen havde været for Hølesteret. Etatsraad Arnsfeld var saa ivrig, at han isølge saadanne ved Pliinstær afstrungne Besjendelser beskjødte adelige Familier i Sverrig for Trolddom, men derover indvilledes han saaledes i Procerster at hans Formue ganske blev ødelagt. Da hans Creditorer begyndte at forfølge ham, lod han indrette et Værelse i det søndre Taarn, hvilket han kaldte Hamborg og hvor han skulde sig, naar der indtraf uvelkomne Besøg; hans Folk svarede da at han var i Hamborg, og bandede derpaa, om fornødent gjordes, hvormed Creditorerne maatte lade sig seie. Med sin Præst laae han i Kjøvelier, maastee fordi denne ikke deelte hans Smag for Auto-da-feer, eller snarere fordi han var misfornøiet over at Etatsraaden havde nedtaget Altretavlen i Nodmus Kirke og sat sit Vaaben, en Drn, op i Stedet: Etatsraaden fik paa Grund af denne Strid Tilfælde til med sin Familie at søge God Kirke. Jørgen Arnsfeld døde endelig 1717, da Gaard og Gods maatte sælges for Gjæld og blev kjøbt af Christian Frederik Lewenhou til Nestrup, Torstedlund og Albet, Generalieut., Geheim-Conferentraad og Greve, Ridder af Elephanten, Deputeret i Deconomi og Commerce-Collegiet, som allerede 1719 folgte Rugaard til Vincents Lerche til Lerchenfeld, senere Geheim-Conferentraad, Over-Ceremoniemester, Ordens-Secretair og Ridder af Elephanten, der døde 1742, men flere Aar isorveien afstod Rugaard til sin Søn, Christian Lerche siden Greve, Generalieutenant, Overkrigssecretair og Ridder af Elephanten, som 1742 kjøbte Strupgaard ved Rallundborg, hvilket han efter sig kaldte Lerchenborg og i Anledning af denne Handel folgte begge sine jydskt Godser, Lerchenfeld 1743 til Caspar von Rütichau og Rugaard Aaret isorveien til Geheimeraad Jacob Benzou til Benzonsdal, Stiftamtmand over Aarhus Stift, Amtmand over Stjernholm og Havreballegaards Amter, 1747 Dverpræsident i Kjøbenhavn, 1751 Viceatholder i Norge, 1763 Ridder af Elephanten; han eiede efterhaanden Gøbskerne Nistrup, Aggerbøvd, Cathrinebjerg, Bjørnskjær og Rugaard og bestemde i sit Testament 1766 at der af Rugaard og Cathrinebjerg skulde oprettes et Stannhuus, hvilket udgjorde 1262 Td. Hartorn. Rugaard bestod dengang af: Hovedgaardstørt Ager og Eng 39 Td. 1 Sk., Skovskyd 17 Td. 5 Sk. 2 Fod. 2 Alb. Bøndergods Ager og Eng 427 Td.

RUGAARD

i Jylland.

7 St. 3 Fd., Stovslyd 20 Ld. 4 St. 1 Fd. 2½ Alb., Møllestyd 11 Ld. 6 St., Liender: Kongelienden af Rosmus, Hyllested, Fugløse og Kolind Sogne, matriculeret for 32 Ld. 7 St. 2 Fd., Kirketienden med jus patr. af Rosmus og Hyllested Sogne, matriculeret for 15 Ld. 6 St., ialt 565 Ld. 6 St. 1 Fd. 1½ Alb. Hartform af alle Slags.

Bicesatholderen moderniserede tilveels Bygningen og Omgivelserne, opfyldte Gravene og anlagde Haven; han døde 1775 ugst, efterladende sin Broder søn, Kammerherre og Oberstleutn. Christian Benzøn, Stamhuset tilligemed 80,000 Rdl. til at kjøbe nok eet for, hvilket han ogsaa udsorte 1779 ved at kjøbe Tirøbæk, hvor han flyttede hen og 1787 med Igl. Tilladelse ombyttede sit første Stamhus med Christiansdal ved Odense, der endnu tilhører hans Sønes søn. Rugaard solgte han 1789 eller 1790 til Capitain Jacob Hansen til Lyngsbækgaard, der 1796 — Skjøde af 1798 — solgte Gaard og Gods — med Forbehold af 16 Ld. 5 St. 1 Fd. 2 Alb. Hartform paa Hjelgenæs, hvilket han lagde til Lyngsbækgaard — til Kammeraad Peder Borch til Kragerupgaard, der atter 1798 — Skjøde 1799 — for 160,000 Rdl. solgte Rugaard til Raadmand Hans Peder Ingerslev, Maaler og Brager i Aarhus, samt Hans Adam Stochman, Told- og Consumtions-Inspecteur sammesteds; Godset var da 401 Ld. 4 St. 3 Fd. Alger og Engs Hartform, og desuden drevs under Hovedgaarden 9 Ld. 3 Fd. 2 Alb. Hartform, det gamle Ennegaard, hvoraf Volsgaarden Frydensberg siden er oprettet; Jordeboogindtagterne udgjorde 370 Rdl. 5 Mk. 8 s., 33 Ld. 5½ St. Rugmeel, 155 Ld. 7 St. Rug, 36 Ld. 2 St. Byg, 1 Ld. 2 St. Havre, 1 Ld. 4 St. Voghvedegræs, 1 Fodernød, 57½ Brændvulin, 52½ Faar, 52½ Lam, 53½ Gæs, 107 Høns og ½ Ld. Torst. Kjøberne bortsolgte største Delen af Godset; Stochman blev uaccorberet Aar 1800, Ingerslev, der siden blev Overrigscommissair, eiede og beboede Gaarden til sin Død i Aaret 1830, derefter beholdt hans Søn, Procurator Casper Peder Rothe Ingerslev — siden Cancelliraad og Eier af Marselisborg — den til 1835, da han for 50,000 Rdl. solgte den til sin Svoger, Kammeraad Madt Hansen Schist, dens nuværende Eier.

Rugaard bestod 1847 af følgende Hartform: 1) Hovedgaardstjord: a. under Hovedgaarden, ny Matr. Alger og Eng 33 Ld. 6 St. 3 Fd. ½ Alb. b. Huse paa Hovedgaardens Mark, 1 Teglværk, 1 Vøllested, 7 Huse, 8 Ld. 2 St. 2 Fd. 2½ Alb. c. Under Parcelen Frydensberg 12 Ld. 4 St. 2 Fd. ¾ Alb. 2) Bøndergods: a. i Rosmus, Hyllested, Fugløse og Hoed Sogne 1 Heelgaard, 2 Vøllesteder, 53 Huse, hvilke gjorde 3900 Arbeidsdage, 23 Ld. 7 St. 2 Fd. 1½ Alb. b. Uprivilegeret Hartform under Frydensberg 5 Ld. 3 St. 1 Fd. 2½ Alb. 3) Liender: Konges og Kirketiende af Hyllested og Rosmus Sogne 31 Ld. 4 St. 4) Skove: Areal 600 Ld. Land, Stovslyds Hartform 17 Ld. 5 St. 2 Fd. 2 Alb. Tilsammen nyt Matr. Hartform af alle Slags 133 Ld. 2 St. 3 Fd. 2 Alb. Areal et 1696 Ld. Land, hvoraf 866 Ld. Agerland, 150 Ld. Land Eng, 80 Ld. Land Overdrev, 600 Ld. Land Skov; under Hovedgaarden hører 440 Ld. Agerland, 100 Ld. Land Eng, under Frydensberg 250 Ld. Agerland, 50 Ld. Land Eng, 80 Ld. Land Overdrev, under Teglværket 50 Ld. Land, Resten under de mindre Parceler.

Hvorvel Rugaard ikke seer nær saa flummet ud som Ravnstrup, have Bygningerne dog meget tilsælleds; saaledes findes ogsaa paa Rugaard de hemmelige Nedgange i Muren fra de øverste Etager indtil Kælderen; Jørgen Arnfeld har vel om Matten ret med Glæde vandret derned for at pine og plage de stoffels for Herri Tiltale, som her ventede deres Død paa Waalet. I en Forbyhning i Muren fandtes for saa Mar stien et Børneskiet: gamle Folk vilde vide at fortælle om en Grevinde, som havde født i Dølgemaal og hvis Barn var forsvundet. At det under saadanne Omstændigheder spørger her, er let at begribe, især naar man husker paa alle de Folk, Messer Hendrik "Lommede" og siden brændte; dog er det meest en Mand med en Violin under den ene Arm og sit Hoved under den anden, her skal særdes, om det er Jørgen Arnfeld eller Peder Kieri skal jeg ei kunne sige, men een af dem burde det være.

